

Szalay-centenárium Miskolcon

Szalay-émlékvé nyilvánította 2009-et Miskolc városa, és ünnepségsorozattal, kiállításokkal emlékezett meg Szalay Lajos grafikusművészről születésének századik évfordulóján. A Miskolci Galériában két tárlat nyílt ez év tavaszán: *A magyar rajz fiatal mesterei* című, Szalay Lajos és nemzedéktársainak rajzaiból és illusztrációiból összeállított reprezentatív tárlat a Magyar Nemzeti Galéria közreműködésével, a *Szalay hazatér* című kiállításon pedig Kovács Gábor Művészeti Alapítvány mintegy 200 Szalay-rajza szerepelt. A Miskolci Galériában filmvetítések, felolvasások és előadások idézték fel a 20. század magyar rajzművészetének kiemelkedő alakját.

Kishonthy Zsolt **Káinok és Ábelek**

Szalay Lajos kérdez. Kérdései az ember mindenkori állapotára vonatkoznak. Arra az emberre, aki az „isteni kegyelemből kihullva” ugyanolyan gyarló és esendő, mint az Ószövetség több ezer éves alakjai, arra az emberre, akinek bűnei és erényei azóta sem lettek többek vagy kevesebbek, csak boldogulása és szenvedése lett kicsit más. Szalay újra és újra vizsgálja a mindenkori Ábelek és Káinok, Júdások és Heródések, Juditok és Saloméék, Jákobok és Izsákok cselekedeteit, helyzetét a világban. Jól tudja, hogy bármelyik szereplőt rajzolja bármelyik drámában, végül úgyis mindig csak az Emberről tudhat beszélni, mert „az emberiség sokasága káprázat, éppen úgy, mint a világtörténet sok ezredéve.” Tudja, hogy a jó és rossz végletei között kínlódó figuráknak nincs választásuk: a meghasadt világ színpadának kényszerű szereplői ők, ugyanannak a valaminek más-más oldalai, ugyanannak a fejnek más-más arcai.

Szalay nem ítél. Nem ítél, csak kérdez, csak felmutat. Figurái ezért annyira személytelenek, ezért annyira elvontak minden érzékiségük ellenére is. Szalay tudja, hogy nincs joga ítélni, mert Júdás és Heródes is mi magunk vagyunk, mert a bűnös is lehet áldozat és az áldozat is lehet bűnös, ez gyakran csak a véletlenen múlik. Tudja, hogy mindenki Káin és Ábel egy személyben, s hogy a gyűlölt Káin legalább olyan szánandó, mint meggyilkolt öccse, Ábel.

Szalay nem ítél, mert mint vallja: a művészet mindig csak másodlagos lehet az élet valóságához képest, s hogy az élet legapróbb megnyilvánulása is százszor igazabb a legjobb művészetnél. Művészetében azért nem találkozunk „művészeti problémákkal”, mert ilyen szempontból nem érdekli a művészet. Művei igazából ezért elemezhetetlenek kompozíció, stílus vagy más hasonló szempontból. Mint ahogyan különbözik az írott szöveg az élőbeszédtől, úgy különbözik egy vázlatok, tanulmányok után készült mű egy Szalay-rajztól. Rajzain az élőbeszéd visszavonhatatlan egyszerűsége, fésületlen szépsége, a megfogalmazás meg-meg törő lendülete, tétovasága kap látható formát. Szalay vágya, hogy művészte olyan intenzitással beszéljen a létezésről, mint amilyen intenzitással tud beszélni saját magáról a létezés maga, talán valóban csak ilyen, közvetlen áttétellel valósulhat meg. A kezéből kiszakadó rajzok nem magyaráznak, nem idéznek dolgokat és fogalmakat, mert ők maguk fogalmak. Ennek egyik eredője Szalay „agyjárásában” keresendő, ugyanis általában kész képekben gondolkodik és beszél. Bonyolult fogalma-

kat képes mehökkentően plasztikus és érzékletes szóképekben kifejezni, s ezek előzményei (előképei) a lerajzolt kép-szókknak, mondatoknak.

Szalay évtizedeken át visszatérő, újra és újra megrajzolt témái (Káin és Ábel, Jákob és Izsák, Apokalipszis) drámai, tragikus szituációk. A magára maradt, a bűnbe esett, vagy a bűn áldozatává lett ember nyomorúságos léte jelenik meg e lapokon. Valami végtelenül szomorú szánakozás annak láttán, hogy az ember hasztalan próbálja önmagát megváltani, mindig csak a szenvedésig juthat el. Ennek a lehetetlenségnek a felismerése végeredményben elegendő is lehetne ahhoz, hogy valaki inkább a némaságot válassza a „hasztalan vonítás” helyett. Ám választási lehetőség itt sincs. E lehetőség Szalaynak sem adatik meg, mert amint Jónásnak, az ő nyelvére is izzó szén tétetett, ő sem tehet mást, minthogy kirajzolja magából a fájdalmas igazságot vagy a kápráztató szépséget. Az már a mi saját tragédiánk, hogy az előbbi gyakrabban kényszerül tollára, mert mint Teiresziász, véletlenül ő is megpillantotta a mezítelen Athénét, hogy azután már „mindent látva” a teljes világot kelljen éreznie mindig, ha csak egy porcikája felől gondolkodik is. Talán ezért nem felhőtlen homloka még akkor sem, amikor az *Énekek éneke* mennyei boldogságát rajzolja, ezért az a kis lappangó szomorúság legszebb lapjain is.

Szalay irigykedve tekint Teiresziászra, a vak jósra, akinek azért gyönyörű percek jutottak Athénével szeretkezve egy-egy árnyas ligetben. De nekünk, akik a „kegyelem bal oldalára születünk”, s akiknek még a „mosolyunk is nyikorog”, nincs Athénénk, Aphroditénk, nincsenek nimfáink, vidám szatírjaink, árnyas ligeteink. A mi Teiresziászunk „évtizedek egybefolyó éjszakáin át birkózik az anygallal egy kis fonnyadt áldásért, de azért birkózik.” Babits szerint „a költők és a nagy magyarok pesszimizmusa őszinte, de nem mint hit, hanem mint döbbenet. S ebben a kétségbeesésben titkos erő lázad. Ez a pesszimizmus nem a csüggedés ingoványa. Ez inkább az élet feszítő rugója, a nekifutó lejtő. A költészet izgatószerre, mint Adynál.”

Ez jutott hát nekünk? A kétségbeesésből reményt, a pesszimizmusból hitet csiholni? Szalay életútja és művészte is valami ilyesmit sejtet. Átélni az átlhetetlent, negyvenkét évet egy tudónyi levegővel kibírni, s felmutatni az iszonyatban rejtőző áldozatot.

Versék és rajzok. Szavak és vonalak. A szavakat látjuk s a vonalak megszólítanak.